

אל מעבר לבעיית הזרות

אור-אל ביילינסון

המחאה הדורית על משבר האקלים ועל היעדרו של אופק כלכלי נבדלת ממחאות צעירים בחצי המאה האחרונה. בבסיסה עומדת הטענה שהדור הקודם לא רק אחראי לאסונות בעבר ובהווה, אלא גם חיבל בעתידם של הדורות הבאים. כדי להבין את המשבר החברתי-כלכלי המעצב את המתח הדורי הזה אי-אפשר להסתפק בנרטיב הכוללני של מלחמת הדורות, וגם לא בסיפור השמאלי הרווח כיום, המתחיל בעליית הניאו-ליברליזם בשנות השבעים. יש לחזור אל מפנה המאה העשרים, עת החלה להיבקע תהום בין הורים לילדיהם, בין ילדים לעתידם הידוע מראש

אפריל 2022

שנת 1968 מילאו סטודנטים רחובות וקמפוסים בניסיון להפיל את העולם שהקימו הוריהם. "ידעתי שאני רוצה להיות כל דבר למעט אימא שלי. זה היה ברור לי כשמש", נזכרה לימים פיורלה פרינלי, שהייתה בת 25 עם פרוץ מחאת הסטודנטים בפיזה. "הפוסטר הכי מוצלח על קירות הפקולטה, אני זוכרת זאת היטב ויותר מכול, היה 'אני רוצה להיות יתומה'. חלקתי את התחושה הזאת. צילמתי אותו, לקחתי את הפוסטר הביתה, זה היה הפוסטר שאהבתי יותר מכול: 'אני רוצה להיות יתומה'".^[1]

לאוזן עכשווית צעירה, הדברים הללו נשמעים זרים ובה בעת גם מוכרים. זרים - מכיוון שפנטזיית השלילה של דור ההורים אינה מוכרת לנו כיום בעוצמות כאלה בתרבות הפופולרית. מוכרים - מכיוון שכמו בשנת 1968, גם הצעירים של היום - המילניאלים, דור ה-Z ואלו הכלואים ביניהם - טוענים נגד עוולות שעשו הוריהם. חלק מהטיעונים נשמעים אותו הדבר: סביבתנות, מיליטריזם, קפיטליזם ואלימות משטרתית.

רבים השוו לאחרונה בין 1968 ובין השנה שבה אנו חיים. במאי 2020 כתב גיימס פלווס למגזין **אטלנטיק** כי 1968 הייתה "השנה הטראומטית ביותר בהיסטוריה המודרנית של ארצות הברית" בהשוואה לשנת 2020, "השנה השנייה הכי טראומטית" שלה. "ההשוואה", הוא גרס, "מספקת מעט נחמה וכמה סיבות

לדאגה^[2]. שלושה חודשים אחר כך כתב ריק פרלסטין על אותו הנושא **לניו יורק טיימס**, אך ציין כי הוא "לאה מהשוואות היסטוריות". הן מנחמות, הוא הסכים, אך דווקא משום שהן מספקות "הגנה מפני מוזרותו של העבר ומפני זו של ההווה גם יחד" הן "מונעות מאיתנו לראות נכוחה"^[3].

אין ספק שחלק מקווי הדמיון משכנעים, אבל מה שבדאי מבדיל בין 1968 ל-2022 הוא היחס לעתיד. הדור המוחה כיום טוען כי הדור הקודם לא רק אחראי לאסונות בעבר ובהווה, אלא גם חסם בדרך התנהלותו בעבר את הדרך של הדורות הבאים אל העתיד. גרטה תונברג האשימה את הדור הקודם בכילוי משאבים ובגזילת ילדותה וחלומותיה. כל צעדה נגד הברקזיט כללה בני נוער, חלקם בני 12 או 15, שנשאו שלטים שהכריזו כי עזיבת האיחוד "גנבה את עתידם". טענות דומות נשמעות בביקורת על המבנה הכלכלי-פוליטי שהעשיר את הדורות הקודמים בעודו מותיר את הצעירים ללא כל אופק והבטחה ליציבות.

כאן טמון גם הבדל עמוק בין חוויית ההווה של דור 1968 ובין חווייתו של הדור הצעיר העכשווי: הנוער של שנת 1968 היה הדור האחרון שנכנס לשוק העבודה בתנאים טובים מאלה של הוריו או זהים להם. בעוד פיורלה פרינלי הצעירה פינטזה ב-1968 על סוג של יתמות משחררת, אולי רק דורית ומטפורית, מקביליה הצעירים כיום מצויים ביחסי תלות כלכלית עמוקה מול הוריהם, ורבים מהם נשארים בבית ילדותם עד שנות העשרים המאוחרות. ההורים הם שרוצים להיפטר מנוכחותם בבית, ולא רק באופן מטפורי. אם כן, הדור המילניאלי ודור ה-Z מתאפיינים בשלילה מוסרית ופוליטית של דור ההורים כמו בשנות השישים, אך תחושתם כי פשעי העבר מבטלים את היתכנותו של העתיד היא חדשה.

ההיסטוריה אמנם אינה חוזרת על עצמה, אבל היא כן ממשיכה את עצמה. על מנת להבין את העימותים הדוריים שבתוכם עודנו חיים יש לחזור אחורה אל מעבר ל-1968, אל ההיסטוריה שהולידה את 1968. עלינו להבין מתי החלה להיבקע תהום בין הורים לילדיהם ומתי החלו להתחלק בני האדם לדורות. אני טוען כי בחינת השאלות האלה תוביל אותנו למסקנה שכדי להבין את פערי הדורות הנוכחיים יש לחזור אל מפנה המאה הקודמת, לשנת 1900.

בגידתו של העולם הישן

קל להגיד שכל דור ניסה לקום על הוריו. כריסטיאן ויינסברג, שהיה חבר במועצת העיר קלן במאה השש-עשרה, סירב לקנות לבנו הרמן כלי מוזיקלי כי חשש שנגינה תגרע מתשומת הלב שיקדיש ללימודי המשפטים שלו. הרמן העדיף להיות סוחר, ובאופן כללי לא היה תלמיד מצטיין. האב, שעלה במאמץ רב למעמד גבוה לאין שיעור ממה ששורשיו הצנועים חזו לו, לא התעניין במיוחד בהעדפות של בנו: הוא ציפה שבאמצעות לימודי המשפטים ישמר הרמן את ההישגים שאביו רשם ביזע.

בראשית המאה העשרים, בעיירה קטנה על גבול אוסטריה וגרמניה, התרחשה דינמיקה דומה למדי. בחור צעיר בשם אדולף היטלר רצה להיות אמן אך נתקל בהתנגדותו של אביו, סנדלר שהפך לפקיד מכס, מסיבות דומות לאלו של ויינסברג. הייתה זו "המריבה הגדולה של בית אביו"^[4], והשניים נאבקו זה בזה

עד מות האב. בין תקופותיהם של ויינסברג והיטלר אפשר לשחזר עוד אינספור סכסוכים שכאלה. יוהן וולפגנג פון גתה, שנענה להפצרות אביו ונסע ללמוד משפטים בלייפציג, הוא דוגמה מפורסמת נוספת, אחת מני רבות, מעולמו של מעמד הביניים המרכז-אירופי.^[5]

גם אם בכל דור ודור התנגשו רצונות הנערים והצעירים עם שאיפת ההורים לנווט את הספינה המשפחתית אל חוף מבטחים, עצות ההורים אכן פעלו לרוב כמתוכנן - למעט במקרים של אסון - עד סוף המאה התשע-עשרה. הרמן ויינסברג, אף שהיה תלמיד לא טוב ולבסוף חזר הביתה בלי תואר, הצליח לקבל משרה בעזרת השפעתו של אביו. מקביליו של ויינסברג בספרד בת זמנו, ובמיוחד אלה שהתקבלו לאחד מששת המוסדות הנחשבים ביותר של המדינה, יכלו לסמוך על המעגל החברתי והמעמדי של הוריהם. עצם ההתקבלות לאותו מוסד הבטיחה משרה נחשבת בבירוקרטיה המלכותית. כשדור הבנים התבגר והשתבץ באותן משרות מובטחות, היה עליו לקיים את חלקו בציפוף השורות כדי שגם בניו יוכלו לשמוע לעצתו, להתקבל ללימודים במוסד וחוזר חלילה.^[6] כל זה היה נכון גם בקרב האצולה, שהשתייכות חבריה למעמדם נקבעה כבר בלידה. בהכללה פשטנית במקצת אפשר לומר שגם לאחרים, כמו האיכרים והפועלים, היה לרוב מה לרשת. העולם המתוחם הפיק עצות הוריות טובות: רועה הצאן הכשיר את בנו לרעות את הצאן, בן האיכרים שירש את אדמת המשפחה למד להפיק ממנה את לחמו, והאומן חבר הגילדה יכול לצפות, במקומות מסוימים, שבנו ישתבץ בה גם הוא.

המונח שבו דמוגרפים היסטוריים משתמשים כדי לתאר את הדרך שבה משפחות ניווטו את עתידן ואת עתיד ילדיהן הוא "אסטרטגיה משפחתית". הקהילה אותתה את הדרך לבניה כבר מילדות, וקשה היה לסטות ממנה. מעמד הביניים המשכיל עמל קשה מכולם כדי לשמור על הפרדתם הגמורה של נתיבי הקריירה שלו. מעמד זה הוא שסגר סופית בפני המעמדות הנמוכים את הפתח הצר שעוד נותר עד אותה העת בשערי המוסדות הנחשבים של ספרד בעת החדשה המוקדמת. כך, גם מי שהיה יכול לשלוח את ילדיו לבית הספר מצא עצמו עומד בפני קליקת משפחות סגורה למדי.

עם זאת, במאה השמונה-עשרה החלו מדינות כמו פרוסיה לאמץ את המוטו שמיוחס לנפוליאון, *la carrière est ouverte aux talents* - הקריירה פתוחה לבעלי הכישרון, ללא קשר לעושר ולנקודת המוצא. המוסד שהיה אמור להטמיע את המוטו בחברה, ובמיוחד בשירות המדינה, היה הבחינה. פרידריך גדיקה, שפעל רבות למען רפורמות בחינוך בתקופת ההשכלה, הזהיר שבחינות שווא, כאלה שנעשות רק למראית עין אך לא בוחנות באמת, מעמידות את החברה כולה בסכנת דעיכה "עד מידה של ברבריות" שיכולה "להימשך אפילו מאות". הבחינה ההוגנת הפכה בעיני אנשי תורת הממשל "חובתה הקדושה של המדינה".^[7] כל זה הפחיד מאוד את מעמד הביניים המשכיל, לאור העובדה שהבחינה האוניברסיטאית המסורתית שנערכה במוסדות רבים אכן התקיימה למראית עין בלבד ושירתה את צאצאיו. גם האצילים, שקיבלו את משרתם מתוקף מעמד ולא מתוקף זכות, לא שמחו במיוחד.

מי שיכלו לשבץ את בניהם בקלות במקצועות החופשיים יצאו לקרב וזכו להצלחה מסוימת. בתחום המשפט, למשל, אכן יוסדה בשנת 1755 בחינה שנועדה לקבוע מי ראוי להצטרף לשורות המקצוע. הבחינה נחלקה לשלושה חלקים: הראשון, שהיה בחינה בעל-פה, נערך מייד עם סיום הלימודים, אך שתי הבחינות האחרות נערכו רק אחרי שהמועמד עבד בין ארבע לחמש שנים כמתמחה ללא שכר. ברור

שרק משפחות מסוימות מאוד יכלו לאפשר לבניהן לעבוד חמש שנים ללא שכר בברלין. אך דברים החלו להשתנות בכל זאת: אותן תקנות שייסדו את הבחינה גם דרשו מהורי האצולה "להזכיר לילדיהם ולגזור בהם כך שינצלו היטב את זמנם באוניברסיטה".^[8]

לאורך המאה התשע-עשרה נשחקו אפוא כוחם של חסמי המעמד ושל עצות ההורים שהסתמכו על חסמים אלו. כל זה היה נכון גם בכפר, גם אם מטעמים אחרים. בהונגריה, למשל, התרחשו בשנות השישים והשבעים של המאה התשע-עשרה לא רק רפורמות בחינוך (שהכניסו ילדים רבים יותר לבתי הספר) אלא גם בחקלאות. החיטה ההונגרית זכתה לדרישה גבוהה מאוד באירופה, ומשפחות רבות וכפרים רבים צמצמו את אדמות המרעה והסבו אותן לשם גידול דגן. דגן לא דרש עבודה רבה כל כך או הון התחלתי, והרווח היה נאה, אבל עד מהרה הגיעה התחרות מאמריקה והביאה לירידת מחירים מסחררת, שהורידה משפחות רבות מנכסיהן או דרשה מהן לחזור ולעסוק בחקלאות אינטנסיבית הרבה יותר. כדי לשרוד את השינוי הזה נאלצו משפחות ללמוד את דרכי השוק, לאמץ עיסוקים רווחיים יותר (למשל גידול בעלי חיים) ולנצל רווח אחד כדי להפיק רווח אחר (למשל גידולי מספוא). מי שעשה זאת בהצלחה הפך למעשה ליזם קפיטליסטי בזעיר אנפין והכפיל את הונו; רבים אחרים שקעו.^[9]

חילופי הדורות שהחלו בהונגריה בסוף המאה התשע-עשרה היו שונים מחילופי דורות שקדמו להם. במקום להסתמך על עצת הוריהם הסתמכו החקלאים הצעירים על כתבי עת של אגודות כלכליות שהוקמו במחוזותיה השונים של הממלכה. אפילו במקצועות כמו כוורנות, שנראה כי טבעי שיעברו מדור לדור בתוך משק הבית, החלו להנפיק ספרי לימוד ולהקים אגודות מקצועיות. היה זה תהליך מרובה גורמים שהזינו האחד את השני: השפעתם של אירועים רחוקים כמו מלחמת אזרחים בארצות הברית על רווחיו של החקלאי בהונגריה רמזה שחוכמה מסורתית אינה מועילה בעולם המודרני. הצעירים השכילו יותר; הדפוס אפשר להוציא יותר ספרים ועיתונים לאור. בני הדור הצעיר ביקשו להפוך מ"איכרים" ל"חקלאים", להיות מוגדרים לא לפי מצב חברתי כי אם לפי מקצוע. רבים אחרים גילו שכל זה לא עוזר ושהמשפחה ירדה מנכסיה, שהאסטרטגיה המשפחתית כשלה, ונאלצו להגר - מי לאמריקה, מי לעיר ומי לכפר אחר. עצות ההורים לא הועילו עוד. האצולה נדרשה אף היא לחשב את דרכיה מחדש, בעיקר בהונגריה (שבה היו אצילים רבים, ורבים מתוכם חיו בעוני רב), אך גם באירופה כולה.^[10]

מה שסימן יותר מכול את כישלונה של עצת ההורים בקרב מעמד הביניים היה "המקצועות המוצפים". את המונח טבע הכלכלן יוהנס קונרד בספר שפרסם בשנת 1884 ובו התריע כי בתי הספר התיכוניים והאוניברסיטאות מנפיקים בכל שנה בוגרים רבים מכפי שהמקצועות המלומדים יכולים לקלוט לשורותיהם. לטענתו, הסיבה לכך הייתה אי-הלימה בין כוחות השוק ובין רצון העובדים. למעשה, העובדים במקצועות המלאכה ביקשו לצאת משוק המלאכה: במקום להיתלות בביקוש ובהיצע של סחורותיהם, הם רצו משרה שתספק להם משכורת קבועה.^[11] ספרו של קונרד, כמו הספרות שהפיקו מדעני חברה בני התקופה ואחרים, הדגיש בעיה עקרונית בעולם המתועש, שיש בו שוק עבודה לאומי ושחיקה של הפרדות המעמדיות הקשיחות: לא כל מה שאנחנו רוצים מתאים למה שדורש שוק העבודה.

ההורה החכם נדרש אפוא לחשב את אפשרויות התעסוקה של בנו, לתכנן אותן ולהגן עליהן. הדבר הפך קשה יותר ויותר, ובמקרים רבים אף היה בלתי אפשרי. בחירות רבות שבעבר היו מתבקשות הפכו כעת לבחירות גרועות. מקצועות מסוימים נפלו קורבן לתעשייה, כך שלא השתלם להכשיר את הבן למקצוע האב.^[12] במקצועות אחרים, מלומדים ומפרנסים בכבוד, הדרך אל ההשתלבות במקצוע עברה בתורים ארוכים למדי - אם להתלמדות, אם לקבלת משרה קבועה - ורק מעטים יכלו להרשות לעצמם להמתין בהם. כאלה היו למשל מקצועות ההוראה והמשפט. כל זה היה שונה מאוד בהשוואה לדור הקודם במרכז אירופה. אביו של היטלר הוא דוגמה מצוינת להבדלי הזדמנויות דוריים. אלויס שיקלגרובר (לימים היטלר), בנה של איכרה לא נשואה ומבוגרת, למד סנדלרות בעת שהיה תלמיד בית הספר היסודי, ובגיל שלוש-עשרה עבר לווינה לעבוד כשוליית סנדלר. למרבה מזלו, לממשלה האוסטרית היה צורך בפקידים רבים והיא פנתה אל הכפרים כדי לגייסם. כך מצא עצמו אלויס בשירות המכס כשהיה בן 18.^[13] הזדמנויות כאלה כבר לא עמדו לדור שאחריו. אלויס היטלר רצה בכל זאת שבנו ימשיך בעקבותיו.

היטלר וגבלס, מתבגרים מתוסכלים

אדולף היטלר הוא דוגמה טובה להצטלבויות של מרידות דוריות. כבן לאב די בכיר בבירוקרטיה המקומית, היטלר רצה ליהנות מפירות עמלו של אביו ולנסוע לעיר הגדולה, לחיות חיים בוהמיניים ולהתפרנס מציור. האב, מצידו, דרש שבנו ישמר את ההישגים שעמל כה קשה להשיגם וילך בעקבותיו. הוא עשה את כל הדרוש לשם כך ולקח אותו כמה פעמים לעבודתו, בתקווה שיתאהב במלאכת פקיד המכס; הוא אף ניווט אותו הרחק מהגימנסיה, שבה הדגישו לימודים קלאסיים, כדי לפתח את כישרון הרישום שלו בריאָלְשולָה. הריאָלְשולָה, שכיוון למדעים חדשים יותר, התאים במיוחד לתלמיד הלא-חרוץ היטלר, גם אם לימים טען שציוניו הגרועים היו תוצאה מכוונת של המאמץ להכעיס את אביו.

את מה שקרה אחר כך כולם יודעים: היטלר ניסה להתקבל לאקדמיה לאמנויות בווינה ונכשל. הדרך החוצה ממשדד הקבלה, יש המציעים בחצי הלצה, הובילה לאושוויץ. אבל זו רק מחציתה של התמונה. היטלר, שהבין בווינה שהוא אולי נועד להיות אדריכל יותר מאשר צייר, גילה כי אדולף הצעיר, התלמיד הגרוע, הכשיל את אדולף המבוגר. כדי להתקבל לבית הספר לאדריכלות של האקדמיה היה עליו ללמוד תחילה לימודים טכניים שדרשו תעודת סיום של בית הספר התיכון, אבל כזאת לא הייתה לו. הוא היה נחוש להתגבר על המכשולים האלה וצרב במוחו את דמות אביו כבנו העני של סנדלר הכפר, אבל זה לא עזר. הוא חשב שהחיים שניהל בבית הוריו לא היו שונים במיוחד, אם בכלל, מאלו שניהלו אחרים, ולכן ציפה ליום המחר ולא חשב שידרש להתמודד עם בעיה חברתית כלשהי. אך הייתה בעיה כזאת: היטלר לא יכול לשמר את הישגיו של אביו, ומצבו רק הלך והידרדר.

גם מוצא משפחתו של יוזף גבלס היה צנוע. השכלתם של הוריו הייתה מעטה. אך למרות זאת יכלו להתפרנס מפקידות ולקנות לעצמם בית בעיירה שגרו בה, ושאפו לגדל שם בנים שישכילו להוסיף ולשפר את מעמדה של המשפחה. יוזף, ילד חולני אך מוכשר, היה תקוותם הגדולה: הם שלחו אותו ללמוד בגימנסיה, בתי הספר התיכון שבאמצעותו יוכל להתקבל לאוניברסיטה, ואף קנו לו פסנתר. ציוניו היו מעולים. הוא אכן הגיע לאוניברסיטה, אבל ממנה לא היה לאן להמשיך. משבר המקצועות המוצפים

עלה לו גם בחיי האהבה: האישה שאהב העדיפה עורך דין על פני סטודנט מובטל שסיכוייו לקריירה אפסיים, והוא האשים בכך את הקפיטליזם העולמי שמנצל את גרמניה. רומן שכתב בצעירותו מספר על אדם שלא בדיוק דמה לו: מיכאל, גיבור הרומן, הוא אמנם בוגר אוניברסיטה ומוצא שם את אהבת חייו, אבל הוא מחליט לעזוב את לימודיו (ולא לכתוב רומן), להיות לפועל במכרה ולהקדיש את זמנו ומרצו כדי לעורר את חבריו ללאום ולהעלות לגדולה את גרמניה החדשה.^[14]

סיפורים שכאלה נפוצים מאוד. אריק אריקסון, מגדולי הפסיכולוגים ההתפתחותיים, תיאר את דמות האיש הצעיר מרטין לותר כמי שחוה לידה שנייה, שיכולה להיחווה כמשבר קטן "בקרב צעירים מסוימים, בני מעמדות מסוימים ובתקופות מסוימות של ההיסטוריה", ואילו אחרים "יכנעו למשבר זה ויפתחו התנהגות נזירית, פסיכוטית או עבריינית" או "יפתרו אותו באמצעות הצטרפות לתנועות אידיאולוגיות הקשורות בלהט לדת או לפוליטיקה, לטבע או לאמנות".^[15] אף שאריקסון כתב את דבריו אלו בניסיון פסיכו-היסטורי לנתח את דמותו של לותר הצעיר אי שם בשלהי המאה החמש-עשרה, לידה שנייה כזאת נבעה גם מהתפתחויות היסטוריות קונקרטיות כארבע מאות מאוחר יותר. היא הפכה למשבר עמוק יותר ככל שהתרבו האפשרויות, ככל שנפרצו הגבולות המעמדיים וככל שגדלה נגישותו של החינוך. הבחירה הקשה שהעסיקה מאוד גיבורי רומנים כמו אלו שכתב סטנדל באמצע המאה התשע-עשרה, בחירה שלא הייתה אלא "התקף הרה אסון שקטע את תקופת הילדות והרס את שנותיו הראשונות של הנוער האומלל",^[16] הפכה לנחלתם של רבים יותר ויותר. היטלר וגבלס לא היו יוצאי דופן.

כישלונם היחסי של ההורים לנווט את חיי ילדיהם אל חוף מבטחים רק החמיר ככל שתקופת ההתבגרות הפכה אחידה בעולם המערבי. התיעוש, העיור ועליית כוחה של המדינה (ועימו יכולתה לאכוף חוקי חינוך חובה) הובילו לכך שילדי המערב החלו לבלות את רוב שנות ילדותם בבית הספר ויצאו ממנו עם תעודה שאפשרה לרבים מהם ללמוד באוניברסיטה, ומכל מקום פתחה בפניהם פתח לשוק עבודה רחב למדי. גם נשים עברו באותם התיבים, אף שהציפייה החברתית עדיין תבעה מהן לעיתים קרובות להפסיק לעבוד עם נישואיהן. תיאורטית, גם בנו של הפקיד מעיירתו הקטנה של גבלס היה יכול להיות עורך דין, פרופסור לספרות, רופא או מנהל בדרג הביניים. בנו של פקיד המכס היה יכול להיות אמן בבוהמה הווינאית, במאי קולנוע, מורה בתיכון, קצין צבא או מהנדס. הבחירה, במקרה הזה, הייתה משתקת יותר מאשר מאפשרת.

כבר בשנת 1929 גרס משרד החינוך ההונגרי כי "בחירת מקצוע היא הבעיה הגדולה ביותר, הקשה ביותר והנפוצה ביותר" שעומדת בפני החברה.^[17] אפשר לומר שהמשטר שהיטלר העלה בסופו של דבר עם גבלס ניסה לטפל בבעיה: תנועת הנוער ההיטלראי ערכה מבצעים ובהם הנחתה את בני הנוער החברים בה כיצד לבחור קריירה מוצלחת, ורבים נשלחו להכנה לקראת התיישבות חקלאית - הכנה שלרוב לא הניבה פירות מרשימים. סוכנויות הממשל בארצות הברית היו טרודות באותן שנים בבעיה של נוער כפרי שסיכויי ההשתכרות שלו הידלדלו בכפרים ואפילו בערים. עצות ההורים נשארו על כנן - בעיר האמינו בהשכלה, ופתיחת הדרך לחינוך גבוה הייתה עדיין דרישת יסוד של ארגוני פועלים באירופה - אבל כפי

שהראתה לא מזמן כריסטינה גרוגר במחקרה על בוסטון בראשית המאה העשרים,^[18] התברר כי המעבר לכוח עבודה משכיל, שנתפס כפתרון קסמים, היה מלכודת. וככל שנקודת המוצא החברתית-כלכלית של העובד הייתה גרועה יותר, כך הוא התקשה יותר להיחלץ ממנה.

מהדור האבוד לדור האיקס

משבר חברתי-כלכלי מהסוג שראינו יכול ליצור פער בין עולם הבנים לעולם ההורים גם בלי שתתפתח תודעה דורית משותפת לדור הצעיר. לצד זאת, תודעה דורית משותפת יכולה בהחלט להתפתח ללא שינויים מרחיקי לכת באופן שבו הדור הצעיר חווה את העולם. צריך אפוא לבחון בנפרד את שתי השאלות - שאלת היווצרותו של המשבר הדורי החברתי-כלכלי ושאלת התודעה הדורית המשותפת.

עד ראשית המאה העשרים, מתחי הדורות בתוך המשפחה לא היתרגמו בדרך כלל לתודעה דורית משותפת או למתחים דוריים רחבים הנשענים על תודעה שכזאת. לפני שאבדה תועלתה של עצת ההורים, אי-התאגדותו של הנוער לשכבה מאוחדת שיש לה קול ברור ניתנת להסבר אינטואיטיבי למדי - הנוער לא שהה יחד. בן החקלאי היה בשדה ובן השופט היה בבית הספר. באיטליה היו בנים שנשלחו לעבוד כמשרתים ואז עבדו בשדות עם המשפחה עד שהורשו להתחתן, ונעוריהם של אלה התארכו הרבה מעבר לנעוריו של מי שירש אדמות ויכול להתחתן כבר בגיל 19. רבות ממסגרות הנוער בכפר היו ממוסדות; הכפר נתן לבני הנוער את הרשות להתהולל ברווקותם, ואז ציפה להשתלבותם הנאמנה והשקטה בקהילה כאנשים נשואים.

לקראת סוף המאה התשע-עשרה וראשית המאה העשרים כבר התגבשו הן התהליכים שהובילו למשבר החברתי-כלכלי הבין-דורי, הן המרחבים להיווצרות תודעה דורית משותפת. רבות כבר נכתב על מסגרות הנוער שנוצרו עם התפרקותו של העולם הישן. תנועות ידועות במיוחד, כמו "הציפורים הנוודות" (Wandervögel) של גרמניה, אפשרו לנוער להביע את מחאתו נגד התיעוש ונגד העולם הסמכותני שניהלו הוריו וגם להתמסר לערכים פוליטיים חדשים ("הציפורים הנוודות" של אוסטריה, למשל, הייתה תנועה לאומנית מאוד וחששה מלאומיות פאן-סלאבית - לא בדיוק התוצאה המתחייבת של התארגנות נעורים).

את הרעיון שהחברה האנושית נחוית על ידי דורות, כאלה שמאגדים בתוכם ילידי טווח שנים מצומצם, ניסח קרל מנהיים בתקופה שבה משבר המעבר לבגרות הגיע לשיאו. בשנת 1928, בחיבורו **בעיית הדורות**, טען שאירועים היסטוריים גדולים שנחווים בגיל הנעורים מעצבים את תפיסת העולם של בני הגיל ויכולים להתפתח לכדי תודעה משותפת שתעצב גם את עולמם כמבוגרים. מדעני החברה והרוח לקחו ברצינות רבה את האפשרות התיאורטית שנפתחה בפניהם והחלו לחלק את האנושות לפי דורות. היסטוריונים הציעו לקרוא את עלייתו ונפילתו של הקומוניזם במונחים דוריים; אחרים היו עתידים לשחזר את השפעותיהם של אירועים כמו מהפכת 1979 באיראן על "הדור השרוף". הזכורים מכולם הם אולי ויליאם שטראוס וניל האו, שחילקו בשנות התשעים את כל ההיסטוריה האמריקנית לדורות בני 20-25 שנה המקובצים במעגלים של 80-100 שנה, בתנועה שהם הגדירו כצפויה ורפטטיבית.^[19]

דורות, מטבעם, אינם כוללים את כל מי שנולדו בטווח מסוים של שנים. קשה להעלות על הדעת דמיון בין חוויית החיים של ילד שהוריו מתכנתים בעמק הסיליקון ובין זו של בן למשפחת חוואים בארקנסו. התנאים חברתיים-כלכליים, כמו השפעתה של מגפת הקורונה על הכנסות משק הבית, והאווירה התרבותית, כמו הנושאים הפוליטיים שמלהיטים אותם, עמדתם כלפי אותן סוגיות פוליטיות וציפיותיהם לגבי העתיד - כל אלה יוצרים שתי תודעות שונות ושני מסלולי חיים שונים שבלתי אפשרי לכנס תחת אותה כותרת דורית. הרעיון של תודעה דורית גם לא כולל את כל תחומי החיים, כמעט בהכרח: אף שבנם של מתכנתים ובנם של מהגרים מוסלמים שגדלו שניהם בניו יורק בצל אירועי 11 בספטמבר עשויים לחלוק נטיות פוליטיות ותודעה משותפת, תודעה זו אינה כוללת את סך כל המרכיבים הדומיננטיים שעיצבו את עולמותיהם כמתבגרים. הגדרות דוריות, לפחות בהקשר של מדעי החברה, פועלות היטב כשהן מצומצמות לסך התכונות המינימלי המשותף למי שהיינו רוצים ללכוד באמצעותן. עם זאת, כבר התרגלנו לסווג את המערב לדורות באופן לא זהיר במיוחד: הדור האבוד, הדור הגדול ביותר (GI generation), הדור השקט, הבייבי בומרז, דור האיקס, המילניאלים, דור ה-Z, ויש המדברים על דור האלפא - החלוקה הזאת שאולה מאמריקה, וככל שמתקרבים אל ההווה השמות מאבדים משמעות. מה זה בכלל דור האיקס?

האיקס הוא הנעלם. זהו השם האינטואיטיבי שנתנו כמה אנשים לדורות שונים שאותם הם ניסו לתאר עוד בטרם התעצבה תודעתם המשותפת. הצלם המפורסם רוברט קאפה, שהתמחה בצילומי מלחמה, חש שמהו דורי יעצב את מי שהגיעו לבגרות לאחר מלחמת העולם השנייה. הוא לא ידע מה בדיוק, ולכן הסתפק בכינוי X. גם ג'יין דברסון וצ'רלס המבלט קראו לספרם *Generation X* ואיגדו בו ראיונות שנערכו בשנת 1964 עם נוער בריטי, דור שהם תיארו כחסר עכבות מיניים ומלא התנגדות למשטר. בשנות התשעים, כשהמונח החל לצבור תאוצה, התחרו בו שמות אינדיקטיביים יותר, גם אם לא מאוד מוסכמים: הדור האבוד החדש, דור ילדי המפתח, דור ה-MTV. המילניאלים נקראו תחילה דור ה-Y, אבל גם כינויים הנוכחי אינו מלמד הרבה יותר על זהותם. דור ה-Z קיבל את שמו עוד לפני שהספיק לצבור חוויות משותפות, אבל הכינוי הזה אמור לדבוק בו גם כשלא יהיה צעיר כל כך.

בהשוואה לנוער של שנת 1900, שהייתה לו מעין חוויה משותפת - שינויים כלכליים וחברתיים שביגים העולם של הוריהם הפך לא רלוונטי, עתידם הפך לא מובטח והחירות לנווט את עתידם הייתה למעמסה - בשנת 2020 מתחילים לנחש מה יאחד את הדור החדש עוד בטרם התחיל זה לדבר. קשה לדמיין כיום תנועות נוער - ויהיו אלה הצופים, כנפיים של קרמבו או התארגנויות רשמיות הרבה פחות - כבסיס להיווצרות תודעה דורית משותפת. המרד הדורי נגד הבומרים מתנהל בתודעה קולקטיבית שהמסגרת שהיא דורשת אינה ארגונית אלא טכנולוגית. דור ה-Z אינו זקוק לתנועות נוער כדי לעבור פוליטיזציה או להביע את מורת רוחו כלפי הדור הוותיק; עליו רק להתחבר לצד הנכון של הטיק-טוק.

הרעיון שאנשים משתייכים לדור מסוים מעניין חוקרי UX (חויית משתמש) ומנהלי מוצר ולא רק סוציולוגים. יתרה מזו, מפתחי מוצר יכולים להפיק ממנו מהר יותר תועלת רבה יותר מאשר הסוציולוגית או ההיסטוריון. אך לא כל דור כזה, בוודאי לא דור שמסווג מראש לפי סדר האלפבית, טוען שגנבו לו את העתיד ומקיים צעדות מחאה ברחובות לונדון, ולא כל מרד דורי פוליטי זהה למשנהו.

מאוזלת היד של ההורים לגזילת הונם של הבנים

לאורך המאה העשרים הפך הכישלון להתבגר "כנדרש" לכישלון דורי, כישלונם של דורות שנאלצו לשלם בגופם את מחיר הקדמה החברתית והטכנולוגית. אבל כפי שנאמר לעיל, בתקופות שבין 1900, 1968 ו-2020 התרחשו שינויים טקטוניים. תפיסות העבר והעתיד של הנוער בשלושת הדורות הללו אינן זהות.

הנוער של 1968 נהנה מהצמיחה הכלכלית שלאחר מלחמת העולם השנייה. הוא יצא נגד הדור הקודם בשם שאיפות פוליטיות מרחיקות לכת ואופטימיות גדולה שצמחו בתנאים של שגשוג. אם כך, המרד הפוליטי הדורי הזה לא צמח מתוך משבר חברתי-כלכלי בעת ההתבגרות. מדינת הרווחה והמדינות הסוציאליסטיות של אחרי המלחמה הציעו פתרונות שבלמו את משבר ההתבגרות הקודם בקרב אוכלוסיות רחבות, והעתיד שהן הבטיחו היה בר קיימא עבור האדם העובד. חייהם של אל בנדי והומר סימפסון אינם מעוררים קנאה, אבל לשניהם היה בית משלהם, משכורת אחת שהחזיקה משפחה שלמה ועבודה שיכלו להתמיד בה עד גיל הפרישה. הטענה שהעלו בשנים הללו הסטודנטים בצרפת, ואחריהם סטודנטים בארצות הברית ובמקומות רבים אחרים - שהרפורמות הניאו-ליברליות של כריסטיאן פוֹשֶה מרוקנות את ההשכלה מתפקידה החינוכי וקושרות אותה למכונת העבודה הקפיטליסטית - אולי הייתה נכונה, אבל אותם צעירים וצעירות יכלו בכל זאת להשתמש בהשכלתם כדי לקבל שכר נאה. הכלכלה, לפחות לשנים בודדות באמצע המאה העשרים, עוד המשיכה לצמוח. להוציא את ניצניה של פוליטיקת פועלים מהפכנית, שהוחנקה בסופו של דבר, המרד הדורי הזה היה ברובו סטודנטיאלי ובורגני.^[20]

בניגוד מוחלט ל-1968, ואף במעין תמונת תשליל שלה, משבר ההתבגרות של 1900 חל על נוער מכל המעמדות, מלבד המעטים שהוריהם חישובו נכון ובנו אימפריה משפחתית חזקה בעולם העסקי. זה נכון, למעשה, גם היום. בצפון אמריקה באמצע שנות השבעים, בבריטניה באמצע שנות השמונים ובאיטליה ובמדינות אחרות בשנות התשעים החלו לצנוח בחדות משכורותיהם של עובדים צעירים.^[21] השכר הריאלי השבועי של עובדים צעירים בשנת 2010 היה נמוך ב-30% מזה של מקביליהם בשנת 1973, ושכרן של עובדות צעירות - ב-11%.^[22] פערי השכר המגדריים הצטמצמו עם הדורות, כך שהפרשי השכר בין המגדרים הפכו חשובים פחות לעובדים ולעובדות הצעירים מאשר ההפרשים בין קבוצת הגיל שלהם לקבוצות הגיל המבוגרות מהם. עד 1975 לערך, אדם בצרפת היה יכול להרוויח יותר מאביו בלי שמשכורתו של האב תיפגע, ומתוך כך נוצרה פשרה עדינה בין כוחם של המבוגרים ובין שאיפותיהם וכישוריהם המשוכללים יותר של הדורות העולים.^[23] כיום העובד הצעיר מרוויח פחות מהעובד המבוגר, וגם העובדת הצעירה מרוויחה פחות מזו המבוגרת. איש מאיתנו אינו יכול להחזיק בית פרטי גדול ולכלכל משפחה על בסיס משכורת אחת כפי שעושה הומר סימפסון, שאיכות חייו (קריירה יציבה, גם אם אינה מספקת; משכורת שיכולה לכלכל משק בית; בית פרטי בבעלותו) עולה במובנים רבים על זו של המילניאלים, ובעתיד הקרוב אולי גם על זו של דור ה-Z. שוק העבודה השתנה, וגם המתבגרים השתנו.

ייתכן שעדיף לקרוא להם מבוגרים צעירים, כינוי שהשתרש לאחרונה במחקר. בין שנקרא להם young adults או emergent adults, שני מונחים שחופפים בעברית ל"מבוגרים צעירים", מאפייניהם בחברה המערבית ברורים למדי: כבר לא ממש בני נוער, אבל בהחלט לא מבוגרים במובן שהיה עד כה המובן

המקובל של המילה. הם מבליים את שנות העשרים שלהם בחיפוש אחר קשרי נישואין, מתמהמהים בהקמת משפחה, מדשדשים במציאת קריירה, מתנסים בכל מיני החלטות ומסלולים, ולעיתים – תלוי במעמד חברתי ובמדינה – אינם ממהרים לעזוב את בית ההורים. שנות העשרים של המבוגרת הצעירה עוברות בהתחמקות מהחלטות מחייבות מדי ובתנועה איטית לעבר גיל הבגרות. דמות המתבגרת הזאת נבנתה לאט, ובמידה רבה אפשר לומר שהמוחים בשנות השישים היו גם האחרונים שהתבגרו "בזמן". השינוי הזה מתבטא בכל המדדים. גיל הנישואין החציוני של הגבר האוסטרי היה 25.7 בשנת 1980 אך עלה ל-30.5 בשנת 2000, ושל האישה עלה מ-23.1 ל-28.1. בשנת 2019 השינוי העמיק: גברים נישאו בגיל 33.3 ונשים בגיל 31.^[24] גיל הנישואין בבולגריה השתנה בין 1980 ל-2000 בקרב גברים ועלה מ-24.5 ל-28.1, ובקרב נשים מ-21.4 ל-24.7. אפילו בשוודיה, היכן שגיל הנישואין היה גבוה מלכתחילה ומשכורות הצעירים לא ירדו משמעותית (הודות להתערבות ממשלתית), עלה גיל הנישואין בתקופה זו בארבע שנים לערך אצל גברים ונשים כאחד.^[25]

עצם העלייה בגיל הנישואין אינה משברית בהכרח, אך נטל המשכנתה המוגבר שנופל על מעמד הביניים הישראלי דווקא כן.^[26] מה שמחבר בין השניים הוא המסגרת הקונספטואלית. עדויות מצטברות רבות מצביעות על כך שהדרך שהותוותה כנורמטיבית למעבר לגיל הבגרות – זו שעוברת בעזיבת בית ההורים, נישואין, השכלה אקדמית, בחירת קריירה, רכישת דירה והקמת משפחה, לאו דווקא בסדר הזה – עדיין נתפסת כנורמטיבית כשהייתה. בישראל ובמקומות אחרים, בעלות על בית עודנה נתפסת כחשובה בהקשרים מקומיים רבים, גם כשהיא באה על חשבון רווחה אישית מיידית וגם כשהיא נראית בלתי אפשרית.^[27] במצב זה, המבוגרים הצעירים והוריהם נמצאים במקום הדומה לנקודת ההתחלה של מאמר זה – שנת 1900 לערך. הציפיות שהוצבו בפני המבוגרים הצעירים וההבטחות של הוריהם (למשל הציפייה כי ירכשו דירה או ימצאו קריירה מספקת וקבועה) אינן תואמות את המציאות החומרית, את סך האפשרויות החברתיות ואת תמונת ההזדמנויות.

כמו בשנת 1900, כלל לא ברור שהבעיה היא בציפיות ההורים. המשבר בראשית המאה העשרים התרחש כאמור עם התגמשות החסמים המעמדיים, כך ששאיפותיו המקצועיות של הנוער לא התאימו למצב ההזדמנויות בשוק העבודה. הדבר תקף במידה מסוימת גם היום. גם בימינו עולה הקריאה לחזור לחינוך המקצועי ולערוך דה-סטגימטיזציה למקצועות "פרקטיים" ורווחיים אך לא נוצצים. כמו בשנת 1900, מעטים מבין אלה שמבקשים כי נתאים עצמנו לדרישות השוק (ונעסוק בשרברבות במקום ללמוד פילוסופיה או תיאטרון) פועלים בעצמם לפי עצתם שלהם. עצותיהם של ההורים וחוויות ההתבגרות שהם מייצגים מעוררות כעס וטינה, שכן הדרך שהייתה פתוחה בפניהם אינה נגישה עוד. ציפיות ההורים מילדיהם אינן ריאליות ובעיני חלקם גם לא רצויות, אך הן עדיין נטועות בנו: רובנו מחפשים דירה לרכישה.

אמביוולנטיות פוליטית

אם יש לקח שעלינו ללמוד מההבדלים בהיסטוריה של הבעיה הדורית ב-1900 וב-1968, הרי הוא שלמשבר בהתבגרות לא נלווה בהכרח מרד פוליטי דורי מובהק.

מרידות הסטודנטים של 1968 אצרו בתוכן אנרגיה רדיקלית שאמנם מיאנה להתממש, אבל גודל האכזבה מעיד על גודל הציפייה. הנוער הפוליטי של 1968 היה מאוכזב מהמבנים הפוליטיים שהיה עתיד לרשת, אבל בתום הרגע המהפכני בפריז הוא מיהר לחזור אל הארגון ואל המפלגה. הנוער של 1900, לעומת זאת, לא הרבה לתרגם את מרד התבגרות שלו לתלונות פוליטיות ספציפיות. משבר ההתבגרות לא היה כרוך במרד פוליטי דורי נרחב, על אף תסמיניו הפוליטיים המחרידים. היו צעירים שהצטרפו למפלגות קיימות, והיו מפלגות שהפיצו את מסריהן גם באמצעות תנועות נוער, אך אלה לא נשאו מסר דורי. עבור הנוער של 1900 העתיד היה פתוח מדי והפכפך מדי, וזו בעיה שקשה לתרגם לפוליטיקה.

גם לצעירים של היום אין דרך להגיע לעתיד שהיה פתוח בפני הוריהם, אבל ייתכן שממילא הכלכלה הנוכחית ומשבר האקלים אינם נושאים בחובם כל הבטחה לעתיד. אולי בשל כך נדמה כי הדור הצעיר עוד לא החליט מה מידת הפוליטיזציה שהוא מבקש לערוך למשבר ההתבגרות.

אבל היסוד הפוליטי בהחלט קיים. במקביל למחקרים על השתנות השכר והאופק התעסוקתי, שזכו בצרפת למשל לתהודה ציבורית סביב מפנה המילניום, השיח הציבורי החל להתמלא בחשבונאות בין-דורית. לורנס קוטליקוף וסקוט בורנס קראו לצפוי לנו "הסופה הדורית המתקרבת",^[28] ומנו בין סימניה 77 מיליון בייבי-בומרים שפורשים כעת משוק העבודה האמריקני, גידול עצום במספרם של המתקיימים על חסכוניות פנסיוניים וגידול צנוע בלבד במספר העובדים. הדיון בהשלכות הצפויות, מאינפלציה ועד אי-יציבות פוליטית, התנהל על גבי במות רבות משנת 2000 ועד היום. השיח הזה, שבולט היום הרבה יותר מאשר לפני שנת 2000, הופך את מלחמת הדורות לאחרת מ"סתם" מרד של בנים בהוריהם. הסיבה למרד אינה הבדלי ערכים ורצון לסלול דרך חדשה, אלא גזל - גזל כלכלי ומשאבי שמתקשר גם למשבר האקלים (שחלק מצעירי דור ה-Z חרתו על דגלם). מדובר לא רק בתרעומת על הבטחות שהופרו ועצות שכשלו וברצון לעצב את החברה מחדש ללא השפעת ההורים המיושנים, אלא גם בכעס על מי שבצעירותם פעלו באופן שמונע כעת התבגרות מילדיהם - אולי לא בזדון, אבל באופן טוטלי. אין כעת דרך שנכון ללכת בה.

עם זאת, משהוגדרו הצדדים לקונפליקט, שחקנים בזירה הציבורית ובזירת המחקר החלו להסיט את האש לכיוונים אחרים. כך למשל, חוקרים וכותבות מבקשים להפנות את האש מהבייבי-בומרז לעבר הניאו-ליברליזם, כלומר ממי שפשוט נולדו בשנים מסוימות אל מי שהנהיגו אותם ומנהיגים אותנו היום.^[29]

אפשר לשאול כאן את שתי השאלות שהמסורת המהפכנית הרוסית חוזרת אליהן שוב ושוב: מי אשם ומה עלינו לעשות. יש התולים את האשמה בבני הדור, במנהיגיו, במנהיגינו או במערכת האידיאולוגית הקפיטליסטית או הניאו-ליברלית שמעצבת את חיינו. אחרים מאשימים את השיח הדורי עצמו - במיוחד בנושאים הקשורים לאחריות הדורית למשבר האקלים - וטוענים כי הוא מפנה את האש כלפי אנשים במקום כלפי מבני הכוח ותובע תיקון ממי שאינם אחראים לבעיה.^[30] לדידם, המפתח לפתרון השאלה הדורית הוא בארגון מחדש של הנוף חברתי, בחזרה למונחים ישנים וחוצי דורות כמו "מעמדות", או בהמצאת מונחים חדשים.^[31] האם ייתכן שהסכסוכים הדוריים האלה אינם אלא מסך עשן ושהם נועדו לשלח אותנו לכיווני פעולה חסרי תוחלת?

אם כן, נדמה שמרד פוליטי עומד על הפרק, אולם טיבו עדיין נתון בשאלה. תנועות כמו "המרד בהכחדה" משקפות תשובה נחרצת יחסית, ואילו הסיסמה "אוקיי בומר" משקפת הסתפקות בביקורת פריבילגית. כך או אחרת, הבנת הבעיה הדורית לא כקונפליקט דורי שמאפייניו בראש ובראשונה תרבותיים ופוליטיים, כמו ב-1968, אלא כמשבר חברתי-כלכלי מבני ששורשיו כבר ב-1900 עשויה לתרום לדיון הזה באמצעות הסטה של זירת הפתרון. ייתכן שהפתרון אינו טמון בהבדלים בין הדורות אלא בכניסה לעולם המבוגרים. במחצית המאה העשרים, צמיחה כלכלית ומדיניות רווחה נדיבה הצליחו לצמצם את השפעותיו של משבר ההתבגרות, וכך גם מסלולי החיים המתוכננים של המשטרים הסוציאליסטיים לאורך המלחמה הקרה. כעת, כשכל אלה קרסו, אנו שבים ומתמודדים עם המשבר שלא פתרנו אי אז בסביבות 1900. במובן זה, גם התמקדות בהיסטוריה של הניאו-ליברליזם מוגבלת מבחינה אנליטית, ונדרש מבט רחב יותר על עליית המודרניות המתועשת, הקפיטליסטית והעירונית. הסביבה הולכת ונדמית לנקודת ההתחלה שלנו. הקיטוב הפוליטי שהתרחש אחרי 1900, ושנותן את אותותיו זה זמן רב וגם כעת, בשנת 2022, מחזק את הקשר האינטואיטיבי בין משברי התבגרות ובין חיפוש פתרונות רדיקליים. באמצעות הבנת החוויה של 1900, השאלה הרוסית הוותיקה "מי אשם" מאפשרת לנו להתרכז בסתירות המובנות שתהליכים חברתיים-כלכליים כמו פתיחת שוק העבודה הביאו לחיי המתבגרים הבונים את עתידם. כך אולי נוכל להתמקד בשאלה הוותיקה השנייה - מה עלינו לעשות.

הערות שוליים

[1] ↑ Luisa Passerini, *Autoritratto di gruppo*, Firenze: Giunti, 1988, p. 52

[2] ↑ James Fallows, "Is This the Worst Year in Modern American History?" *The Atlantic*, May 31, 2020

[3] ↑ Rick Perlstein, "How Much Can 1968 Tell Us About 2020?" *The New York Times*, August 27, 2020

[4] ↑ Adolf Hitler, *Mein Kampf*, Munich: Zentralverlag der NSDAP, 1943, pp. 15-16

[5] ↑ Matthew Lundin, *Paper Memory: A Sixteenth-Century Townsman Writes His World*, Cambridge:

Harvard University Press, 2012, pp. 55-61; Rudolf Dekker, *Childhood, Memory and Autobiography in Holland: From the Golden Age to Romanticism*, London: MacMillan Press, 2000, pp. 105-106; Johann

Wolfgang von Goethe, *Goethe's Werke*, Stuttgart and Tübingen: Cotta, 1829, pp. 25, 40-42

[6] ↑ Richard L. Kagan, *Students and Society in Early Modern Spain*, Baltimore: The Johns Hopkins

University Press, 1974

[7] ↑ R. Steven Turner, "The Bildungsbürgertum and the Learned Professions in Prussia, מצוטט אצל

1770-1830: The Origins of a Class," *Histoire sociale - Social History* 13(25), 1980, p. 124

- Hans-Eberhard Mueller, *Bureaucracy, Education, and Monopoly: Civil Service Reforms in Prussia and England*, Berkeley: University of California Press, 1984, pp. 69-70 [↑][8]
- Joseph Held (ed.), *The Modernization of Agriculture: Rural Transformation in Hungary, 1848-1975*, New York: Columbia University Press, 1980, pp. 60-79 [↑][9]
- Heide W. Whelan, *Adapting to Modernity: Family, Caste and Capitalism among the ראוי למשל* [↑][10]
. *Baltic German Nobility*, Köln: Böhlau, 1999
- Johannes Conrad, *Das Universitätsstudium in Deutschland*, Jena: Gustav Fischer, 1884 [↑][11]
- Winke zur Berufswahl," *Der Volksfreund*, July 6, 1913" [↑][12]
- Ian Kershaw, *Hitler, 1889-1936: Hubris*, New York: W. W. Norton, 1999, p. 5 [↑][13]
- Joseph Goebbels, *Michael: Ein deutsches Schicksal in Tagebuchblättern*, Munich: Franz Eher [↑][14]
Verlag, 1929
- Erik Erikson, *Young Man Luther: A Study in Psychoanalysis and History*, London: Faber and [↑][15]
Faber, 1959, p. 12
- Stendhal, *Le Rouge et le Noir*, Paris: A. Levasseur, 1854, p. 90 [↑][16]
- Kurti Menyhert, "Pályaválasztás," *A Ciszterci Rend Egri Szent Bernát-Gimnáziumának Értesítője* [↑][17]
az 1929-1930: Iskolái Évről, Eger: Nyomatott az Érseki Liceumi Könyvnyomdában, 1929, p. 11
- Cristina Viviana Groeger, *The Education Trap: Schools and the Remaking of Inequality in Boston*, [↑][18]
Cambridge: Harvard University Press, 2021
- William Strauss and Neil Howe, *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*, New [↑][19]
York: Quill, 1991
- Gerd-Rainer Horn, "The Working Class Dimension Of 1968," in Gerd-Rainer Horn and Padraic [↑][20]
Kenney (eds.), *Transnational Moments of Change: Europe 1945, 1968, 1989*, Lanham: Rowman &
Littlefield, 2004, pp. 95-118
- David G. Blanchflower, *What Can be Done to Reduce the High Levels of Youth Joblessness in the* [↑][21]
World? Geneva: International Labour Office, 1999
- Andrew Sum and Joseph McLaughlin, *Changes in the Weekly and Annual Earnings of Young* [↑][22]
Adults from 1979-2010: Progress and Setbacks Amidst Widening Inequality, CDF Policy 542, 2011

Christian Baudelot and Roger Establet, *Avoir 30 ans en 1968 et en 1998*, Paris: Seuil, 2000, p. 84 [↑][23]

Statistics Austria: The Information Manager: Marriages [↑][24]

United Nations Economic Commission for Europe (2005), Gender statistics database [↑][25]

Or Cohen Raviv, "Class Differences in Homeownership and Mortgage Debt Burden Across [↑][26]

Cohorts: The Israeli Case," *International Journal of Housing Policy*, 2021

Jenny Preece, Joe Crawford, Kim McKee, John Flint, and David Robinson, "Understanding [↑][27]
Changing Housing Aspirations: A Review of the Evidence," *Housing Studies* 35(1), 2020, pp. 87-106; Kim

McKee, Tom Moore, Adriana Mihaela Soaita, and Joe Crawford, "'Generation Rent' and The Fallacy of
Choice," *International Journal of Urban and Regional Research* 41(2), 2017, pp. 318-333

Scott Burns and Laurence J. Kotlikoff, *The Coming Generational Storm: What You Need to Know [↑][28]*

About America's Economic Future, Cambridge: MIT Press, 2004

Jennifer Hoolachan and Kim McKee, "Inter-Generational Housing Inequalities: 'Baby למשל [↑][29]

Boomers' Versus the 'Millennials,'" *Urban Studies* 56(1), 2019, pp. 210-225; Judith Bessant, Rys
Farthing, and Rob Watts, *The Precarious Generation: A Political Economy of Young People*, Abingdon:
Routledge, 2017

Hanna E. Morris, "Generational Anxieties in United States Climate Journalism," in Henrik Bødker [↑][30]

and Hanna E. Morris (eds.), *Climate Change and Journalism* Abingdon: Routledge, 2021, pp. 68-84

Nick Serpe, "Beyond Generational Politics: Do Millennials Constitute a Political Category?" *New [↑][31]*

Labor Forum 28(2), 2019, pp. 8-15

אור-אל ביילינסון הוא היסטוריון של מרכז, מזרח ודרום-מזרח אירופה. את עבודת הדוקטור שלו,
Tomorrow Belongs to Me: Coming-of-Age in the Other Europe, 1890–1968,
הוא משלים בימים אלו באוניברסיטת ייל.
